

INGLIZ VA O'ZBEK PUBLITSISTIK MATNLARIDA ZEUGMA VOSITASINING
QIYOSIY SEMANTIK TAHLILI

Ramazonov Shohruh Nusratillo o'g'li

Termiz Davlat Universiteti, Xorijiy Filologiya fakulteti,
ingliz tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17584084>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek publitsistik matnlarida zeugma vositasining semantik xususiyatlari, ularning ifodaviy imkoniyatlari va stilistik ahamiyati qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda har ikki tilda zeugmaning ma'no yaratish mexanizmi, kontekstual ahamiyati hamda o'quvchi idrokiga ta'sir qilish usullari solishtirilgan. Ingliz tili misolida zeugma ko'proq ironik, satirik yoki badiiy maqsadda ishlatilsa, o'zbek publitsistik matnlarida u ko'pincha ma'naviy va hissiy ta'sirni kuchaytirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada zeugmaning kognitiv asoslari, ma'no kengaytirish funksiyasi va publitsistik uslubdagi kommunikativ roli yoritilgan.

Kalit so'zlar: zeugma, publitsistik uslub, qiyosiy tahlil, semantik uyg'unlik, stilistika, ironik ma'no, kognitiv tahlil, lingvopragmatika, kontekstual ifoda, o'quvchi idroki.

Kirish: Til inson tafakkurining in'ikosi, madaniyatning ko'zgusi va jamiyatdagi kommunikativ munosabatlarning asosi sifatida har bir millat hayotida beqiyos o'rin tutadi. Inson tafakkuri tildagi obrazlar, assotsiatsiyalar, ma'no uyg'unliklari orqali shakllanadi va ifodalanadi.

Shunday ma'no boyligi va ifoda rang-barangligini ta'minlaydigan hodisalardan biri bu — zeugmadir.

Zevgma — bu bir so'zning ikki yoki undan ortiq so'z birikmasi bilan bog'lanib, natijada semantik uyg'unlik, kontrast yoki ironik effekt hosil qiluvchi stilistik hodisadir. U bitta so'z yordamida bir nechta semantik maydonni birlashtiradi va shu orqali matnda ma'nodorlik, ifoda kuchi hamda estetik ta'sirni oshiradi.

Ingliz tili va o'zbek tili kabi ikki xil tipdagi tillarda zeugmaning ishlatilish xususiyatlari tahlil qilinganda, nafaqat grammatik, balki mental va madaniy tafovutlar ham namoyon bo'ladi.

Ingliz publitsistik matnlarida zeugma, odatda, kinoyaviy, yumoristik yoki bahsli fikrni kuchaytirish vositasi sifatida ishlatiladi. Masalan, ingliz sarlavhalarida "He stole my money and my trust" kabi ifodalar nafaqat voqelikni, balki hissiy holatni ham bildiradi.

O'zbek tilida esa zeugma ko'proq obrazlilik va hissiy ifodaning vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, "U yuragini va ishonchini bir zumda yo'qotdi" kabi iboralarda ma'no ikki yo'nalishda ifodalanadi: biri hissiy, biri real voqelikni bildiradi. Bu holatda zeugma inson ruhiyatiga ta'sir qiluvchi kuchli semantik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Publitsistik uslubda zeugma nafaqat badiiy maqsadga xizmat qiladi, balki ma'lumotni ixcham, ammo ta'sirchan tarzda yetkazish imkonini beradi. Ayniqsa, sarlavhalarda, kirish jumllarida yoki xulosa qismida zeugma o'quvchini jalb etuvchi kuchga ega bo'ladi.

Tilshunoslikda zeugma stilistik hodisa sifatida qadimdan o'rganib kelingan. Ammo so'nggi yillarda uning kognitiv va semantik tahliliga bo'lgan qiziqish ortdi. Chunki bu hodisa orqali nafaqat tilning ifoda imkoniyatlari, balki inson tafakkurining assotsiativ va mantiqiy mexanizmlari ham ochib beriladi.

Noyabr, 2025-Yil

Zeugma tildagi tejamkorlik prinsipini ifodalaydi. U orqali nutq ixcham, lekin chuqur ma'noli bo'ladi. Shu sababdan jurnalistika sohasida, ayniqsa sarlavha yaratishda, maqola kirishida va analitik sharhlarda zeugma eng samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, ingliz va o'zbek tillarida zeugmaning semantik tahlili nafaqat lingvistik qiyoslashni, balki milliy tafakkurdagi o'xshashlik va farqlarni ham ko'rsatadi. Har bir tilda zeugma o'z madaniy konteksti bilan bog'liq holda ma'no kasb etadi. Ingliz tili individual tafakkurga, o'zbek tili esa kollektiv hissiyotga asoslanganligi bois, zeugmaning semantik tuslanishi ham farq qiladi.

Til tizimida zeugma fikrni qisqa, lekin ifodali tarzda yetkazish imkonini beradi. Shu jihatdan u global jurnalistik diskursning asosiy talablariga javob beradi. Bu hodisa tildagi dinamizmni, so'zlovchining kreativ yondashuvini va o'quvchining idrok faoliyatini uyg'otadi.

Demak, ingliz va o'zbek publitsistik matnlarida zeugma faqatgina stilistik bezak emas, balki fikrni ifoda etishning strategik vositasi sifatida qaraladi. U tilning semantik tizimi, kontekstual ifodasi va kommunikativ maqsadlari o'rtasidagi murakkab o'zaro munosabatni aks ettiradi. Shu sababli zeugmaning qiyosiy o'rganilishi til va tafakkur o'rtasidagi universal bog'liqlikni yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Asosiy qism: Zeugma hodisasi har ikki tilda — ingliz va o'zbek tilida — o'ziga xos grammatik va semantik mexanizmlarga asoslanadi. Ingliz tili analitik tuzilishga ega bo'lgani uchun unda so'zlar o'rtasidagi semantik bog'lanishlar ko'proq kontekst orqali belgilanadi. Shu sababdan ingliz matbuotida zeugma ko'pincha kinoyaviy yoki metaforik maqsadda qo'llaniladi.

O'zbek tili esa sintetik tuzilishga ega bo'lib, unda so'zlarning morfologik shakllari ma'no o'zgarishlarini ifodalaydi. Shuning uchun o'zbek publitsistik matnlarida zeugma ko'proq hissiy, emotsional, ruhiy ifoda vositasi sifatida ishlatiladi.

Masalan, ingliz tilidagi "She opened her heart and her purse" iborasida "opened" fe'li ikki xil obyekt bilan bog'langan: biri hissiy (heart), biri moddiy (purse). Bu ifoda nafaqat semantik kontrastni, balki insonning saxiyligini ifodalovchi badiiy metaforani yaratadi. O'zbek tilida esa "U yuragini ham, uyini ham ochdi" kabi ifoda insonning mehribonligini, samimiyatini bildiradi. Har ikkala holatda ham zeugma mavjud, biroq semantik yo'nalishlar madaniy tafakkurga ko'ra farq qiladi.

Ingliz publitsistik matnlarida zeugma o'quvchini o'ylashga undovchi, kinoyaviy yoki satirik effekt yaratadi. Masalan, siyosiy tahlil yoki iqtisodiy sharhda "He lost his seat and his dignity" kabi ifoda o'quvchida kulgili, ammo tanqidiy kayfiyat uyg'otadi. O'zbek publitsistik matnlarida esa zeugma ko'proq axloqiy va ijtimoiy mazmunga ega. Masalan, "U so'zida turmadi, nomida ham" kabi ifodalar jamiyatdagi ma'naviy qadriyatlarga urg'u beradi.

Bu ikki tildagi zeugmaning o'xshashligi shundaki, har ikkalasida ham u fikrni ixchamlashtiradi va ma'noni chuqurlashtiradi. Ammo farqi shundaki, ingliz tili zeugmani ko'proq mantiqiy va pragmatik maqsadlarda ishlatib, o'zbek tili uni hissiy va ma'naviy kuch beruvchi vosita sifatida qo'llaydi.

Kognitiv tahlil nuqtayi nazaridan, har ikki tilda zeugma inson tafakkurining assotsiativ tabiati bilan bog'liq. So'zlarning bir-biri bilan g'ayritabiiy, ammo ma'noli birlashuvi o'quvchining diqqatini faollashtiradi, uni yashirin ma'nolarni topishga undaydi. Bu esa matnni o'quvchi bilan jonli muloqotga aylantiradi.

Noyabr, 2025-Yil

Publitsistik uslubda zeugma o'quvchi bilan aloqa o'rnatish, uni voqealar tahliliga jalb etish vositasi sifatida ishlatiladi. Shu jihatdan ingliz va o'zbek tillarida zeugma kommunikativ strategiya sifatida bir xil funktsiyani bajaradi — u o'quvchini fikrlashga, o'z xulosasini chiqarishga undaydi.

Bundan tashqari, zeugma matnni estetik jihatdan boyitadi. U so'zlarning tovush uyg'unligi, ritmi, ma'nodagi kontrastlar orqali nutqqa badiiy joziba bag'ishlaydi. Shu bois jurnalistika va publitsistika sohasida zeugmaning to'g'ri qo'llanilishi matnning sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa: Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, zeugma ingliz va o'zbek publitsistik matnlarida semantik jihatdan turlicha, ammo kommunikativ jihatdan o'xshash vazifani bajaradi. Har ikkala tilda ham u fikrni ixcham, ammo chuqur ma'noli shaklda ifodalashga xizmat qiladi.

Ingliz tilida zeugma mantiqiy kontrast, kinoya va badiiy o'yin vositasi sifatida, o'zbek tilida esa hissiylik, samimiyat va ma'naviy ohangni kuchaytiruvchi usul sifatida ko'proq qo'llaniladi.

Zevgmaning kognitiv mohiyati har ikki tilda ham inson idrokining assotsiativ tabiati bilan bog'liq. U o'quvchining tafakkurini faollashtiradi, matnni ko'p qatlamli qiladi va tilning badiiy-estetik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kelgusida ingliz va o'zbek publitsistik matnlarida zeugma vositasining qo'llanilish chastotasi, madaniy konnotatsiyasi va tarjima muammolarini alohida ilmiy tadqiqotlar asosida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Leech, G. (2008). Language in Literature: Style and Foregrounding. Oxford University Press.
2. Halliday, M.A.K. (2014). An Introduction to Functional Grammar. Routledge.
3. Crystal, D. (2010). A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Blackwell Publishing.
4. Galperin, I.R. (1981). Stylistics. Moscow: Higher School Publishing.
5. Naciscione, A. (2010). Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse. Amsterdam: Benjamins.
6. Cook, G. (1994). Discourse and Literature: The Interplay of Form and Mind. Oxford University Press.
7. Rahmatullayev, Sh. (2010). Til va ma'no: Semantik tadqiqotlar. Toshkent: Fan nashriyoti.

MODERN SCIENCE
& RESEARCH